

תאריך עדכון: 15.03.2023

שם המחלקה: המחלקה לתלמוד ותורה שבעל-פה
שם ומספר הקורס: מבוא לתושבע"פ: תקופת האמוראים
וספרותה
09-1384-01

שם הקורס באנגלית:

An Introduction to the Oral Law: The Amoraic Period and its Literature

שם המרצה: ד"ר בנימין קצוף

סוג הקורס: הרצאה

היקף שעות: 1 ש"ש

סמסטר: ב'

שנת לימודים: תשפ"ד

אתר הקורס באינטרנט: lemida.biu.ac.il

א. מטרת הקורס ותוצרי למידה:

מטרת הקורס:

הכרת השאלות המרכזיות הנוגעות להתהוות, תוכן, מבנה פנימי, עריכה ומסורת הנוסח של היצירות הספרותיות מתקופת האמוראים: התלמוד הבבלי והתלמוד הירושלמי.

תוצרי למידה:

יכולת לנתח טקסטים משני התלמודים תוך הצגת מיומנויות של ביקורת נמוכה וביקורת גבוהה, ושימוש נרחב בספרות מחקר.

ב. תוכן הקורס:

רציונל, נושאים:

בקורס נעין בשאלות הקשורות להתהוות הספרות האמוראית ההלכתית: התלמוד הבבלי והתלמוד הירושלמי – הישיבות וראשיהן בא"י ובבבל, הרקע ההיסטורי של התקופה, המקורות התנאים ופירושם, מימרות האמוראים, בנין הסוגיא ושכבותיה, עריכת התלמודים, החומר הסתמי, הוספת מאוחרות, המינוח הספרותי בתלמוד, שינויי הנוסח ומשמעותם, עדי הנוסח ואופיים, קווי הדמיון והשוני בין התלמודים וההכרות ההדדית. בדיון יבחנו הגישות השונות לאור העיון במקורות הראשוניים ודרכי המחקר התלמודי.

מהלך השיעורים:

במהלך השיעור נעניין במקורות ראשוניים וננתחם לאור דברי הפרשנים המסורתיים ודברי החוקרים המודרניים. לקראת כל שיעור יתבקשו הסטודנטים לעיין במקורות ובספרות המחקר שיידונו בשיעור הבא. בתחילת הסמסטר תועמד לרשות הסטודנטים מקראה הכוללת את המקורות שנעניין בהם וספרות מחקר תועלה לאתר הקורס. במקביל לעיון במקראה, במהלך השיעורים נעניין גם במאגרים דיגיטליים הכוללים תצלומי כתבי יד, טקסטים מוקלדים וספרות מחקר על מנת לרכוש מיומנות בשימוש בכלים הדיגיטליים הקיימים לחקר הספרות התלמודית.

תכנית הוראה מפורטת לכל השיעורים:

מספר השיעור	נושא השיעור	קריאה נדרשת
1.	המקורות לכרונולוגיה של התלמוד, אופי הישיבות בבבל	
2.	תולדות האמוראים וראשי הישיבות בבבל	גפני, י', יהודי בבל בתקופת התלמוד, ירושלים תשנ"א, עמ' 177-184
3.	דרכי פירוש המשנה	מלמד, ע"צ, פרקי מבוא לספרות התלמוד, ירושלים תש"ג, עמ' 330-337
4.	המימרא – התהוות ומסירה	פרידמן, ש"י, "פרק האשה רבה בבבלי, בצירוף מבוא כללי על דרך חקר הסוגיא", מחקרים ומקורות, א (תשל"ח), עמ' 301-308
5.	הסוגיא – עריכה ומבנה	תלמוד בבלי, פסחים, י ע"ב – יא ע"ב
6-7.	עריכת התלמוד	מלמד, ע"צ, פרקי מבוא לספרות התלמוד, ירושלים תש"ג, עמ' 462-470
8.	החומר הסתמי	הלבני, ד, "עיונים בהתהוות התלמוד", סידרא, כ (תשס"ה), עמ' 69-78
9.	הוספות מאוחרות	שפיגל, י"ש, "לשונות פירוש והוספות מאוחרות בתלמוד הבבלי", תעודה, ג (תשמ"ג), 91-96
10.	תולדות האמוראים והישיבות בא"י	גינצבורג, ל', פרושים וחדושים בירושלמי, ניו-יורק תש"א, חלק ראשון, עמ' סג-סט
11.	עריכת התלמוד הירושלמי וייחודה של מסכת נזיקין	ליברמן, ש', תלמודה של קיסרין, ירושלים תרצ"א, עמ' 9-15
12.	היחס בין התלמודים, תפוצת הירושלמי	זוסמן, י', "שוב לירושלמי נזיקין", מחקרי תלמוד, א (תש"ן), עמ' 55-67

ג. דרישות קדם:

אין.

ד. חובות / דרישות / מטלות:

בקורס זה יש חובת נוכחות. סטודנט שייעדר מעל שתי הרצאות במשך הסמסטר ללא סיבה מוצדקת, לא יורשה לגשת לבחינה המסכמת ולא יקבל ציון בקורס. במהלך הסמסטר הסטודנטים יתבקשו לעיין במקורות ולקרוא ספרות מחקר כהכנה לשיעורים. בנוסף לכך תהיה מטלת בית המבוססת על עיון בטקסטים על פי עדי הנוסח הטובים ועל ספרות מחקר העוסקת באופים של המקורות התנאיים. משקל העבודה 10% מן הציון הסופי. בסוף הסמסטר יערך מבחן.

ה. מרכיבי הציון הסופי:

מטלת בית: 10%

מבחן: 90%

ציון עובר: 60

ו. ביבליוגרפיה:

קריאת חובה נוספת למבחן:

1. פרידמן, ש"י, "להתהוות שינויי הגירסאות בתלמוד הבבלי", סידרא, ז (תשנ"א), 67-83
2. רוזנטל, א"ש, "תולדות הנוסח ובעיות-עריכה בחקר התלמוד הבבלי", תרביץ, נז (תשמ"ח), עמ' 1-36

ספרי הלימוד (textbooks) וספרי עזר נוספים:

ספרי מבואות לספרות חז"ל

1. אלבק, ח', מבוא לתלמודים, ירושלים תשכ"ט
2. אלון, מ', המשפט העברי, ירושלים תשל"ג
3. אפשטיין, י"נ, מבואות לספרות האמוראים, ירושלים תשכ"ב
4. בלברג, מ', פתח לספרות חז"ל, רעננה תשע"ג
5. דה-פריז, ב', מבוא כללי לספרות התלמודית, תל-אביב 1966
6. הלוי, י"א, דורות הראשונים, פרנקפורט 1918
7. וויס, א"ה, דור דור ודורשיו, ירושלים - תל-אביב תשכ"ד
8. מלמד, ע"צ, פרקי מבוא לספרות התלמוד, ירושלים תש"ג
9. פרנקל, ז', מבוא הירושלמי, ברעסלויא תר"ל
10. האוניברסיטה הפתוחה, מבוא לתורה שבעל פה, תל-אביב תשנ"א, יחידות 5-7

ספרים ומאמרים בנושאים שונים

1. אופנהיימר, א', "בתי-מדרשות בארץ-ישראל בראשית תקופת האמוראים", קתדרה, 8 (תשל"ח), עמ' 80-89
2. אלון, ג', תולדות היהודים בארץ ישראל בתקופת המשנה והתלמוד, תל-אביב תשי"ג
3. אסף, ש', תקופת הגאונים וספרותה, ירושלים תשט"ו
4. אפרתי, י"א, תקופת הסבוראים וספרותה, פתח-תקוה תשל"ג
5. ברודי, י', "ספרות הגאונים והטקסט התלמודי", מחקרי תלמוד, א (תש"ן), עמ' 303-237
6. ברודי, י', "סתם התלמוד ודברי האמוראים", איגוד, א (תשס"ח), עמ' 232-213
7. ברודי, י', "לתיארוך החלקים הסתמיים של התלמוד הבבלי", סידרא, כד-כה (תשע), עמ' 71-81
8. גודבלאט, ד', "התפתחויות חדשות בחקר ישיבות בבל", ציון, מו (תשמ"א), עמ' 14-38
9. גינצבורג, ל', פרושים וחדושים בירושלמי, ניו-יורק תש"א, חלק ראשון
10. גפני, י', יהודי בבל בתקופת התלמוד, ירושלים תשנ"א
11. גפני, י', "ישיבה ו'מתיבתא'", ציון, מג (תשל"ח), עמ' 37-12
12. הלבני, ד', מקורות ומסורות, מועד, ירושלים תשל"ה, עמ' 1-12
13. הלבני, ד', מקורות ומסורות, שבת, ירושלים תשמ"ב, עמ' 5-27
14. הלבני, ד', מקורות ומסורות, בבא-קמא, ירושלים תשנ"ג, עמ' 7-21
15. הלבני, ד', "עיונים בהתהוות התלמוד", סידרא, כ (תשס"ה), עמ' 117-69
16. וויס, א', התהוות התלמוד בשלמותו, ניו-יורק תשי"ג
17. וויס, א', לחקר התלמוד, ניו-יורק תשט"ו
18. וויס, א', על היצירה הספרותית של האמוראים, ניו-יורק תשכ"ב
19. זוסמן, י', "ישוב לירושלמי נזיקין", מחקרי תלמוד, א (תש"ן), עמ' 133-55
20. כהן, א', "לאופייה של ההלכה הסבוראית: סוגיית הבבלי ריש קידושין ומסורת הגאונים", דיני ישראל, כד (תשס"ז), עמ' 161-214
21. לוין, ב"מ, רבן סבוראי ותלמודם, ירושלים תרצ"ז
22. ליברמן, ש', יוונית ויוונית בארץ-ישראל, ירושלים תשמ"ד
23. ליברמן, ש', על הירושלמי, ירושלים תרפ"ט, עמ' 7-50
24. ליברמן, ש', תלמודה של קיסרין, ירושלים תרצ"א
25. מוסקוביץ, ל', "סוגיות מוחלפות בירושלמי", תרביץ ס (תשנ"א), עמ' 19-66
26. מוסקוביץ, ל', "סוגיות מקבילות ומסורת-נוסח הירושלמי", תרביץ ס (תשנ"א), עמ' 523-549
27. מוסקוביץ, ל', הטרמינולוגיה של הירושלמי: המונחים העיקריים, ירושלים 2009
28. מוסקוביץ, ל', "עוד על "הברייתות החסרות" בירושלמי", *PAAJR* 61 (1995), עמ' 1-21 (בחלק העברי)
29. עמית, א', "מקומם של כתבי היד התימניים במסורת הנוסח של בבלי פסחים", *Hebrew Union College Annual*, 73 (2002), עמ' לא-עז

30. עסיס, מ', אוצר לשונות ירושלמיים: מונחים, ביטויים ולשונות בפייהם של האמוראים בתלמוד הירושלמי, ירושלים 2010
31. עסיס מ', "תלמוד ירושלמי", בתוך ספרות חז"ל הארץ-ישראלית, ירושלים תשע"ח, עמ' 225-259
32. פרידמן, ש"י, "לאילן-היוחסין של נוסחי בבא מציעא", מחקרים בספרות התלמודית, ירושלים תשמ"ג, עמ' 93-147
33. פרידמן, ש"י, "להתהוות שינויי הגירסאות בתלמוד הבבלי", סידרא, ז (תשנ"א), 67-102
34. פרידמן, ש"י, "פרק האשה רבה בבבלי, בצירוף מבוא כללי על דרך חקר הסוגיא", מחקרים ומקורות, א (תשל"ח), עמ' 284-308
35. פרידמן, ש"י, תלמוד ערוך, הנוסח, ירושלים תשנ"ז
36. רוזנטל, ד', "עריכות קדומות המשוקעות בתלמוד הבבלי", מחקרי תלמוד, א (תשן), עמ' 155-204
37. רוזנטל, ד', "מסורות ארץ-ישראליות ודרך לבבלי", קתדרה, 92 (תשנ"ט), עמ' 7-48
38. רוזנטל, א"ש, "ללשוניתיה של מסכת תמורה", תרביץ, נח (תשמ"ט), עמ' 317-356
39. רוזנטל, א"ש, "המורה", *PAAJR*, 31 (1963), עמ' א-עא
40. שפיגל, י"ש, "לשונות פירוש והוספות מאוחרות בתלמוד הבבלי", תעודה, ג (תשמ"ג), 91-112
41. שפרבר, ד', "מחקרים בכרונולוגיה תלמודית – א", מכתם לדוד (עורכים י"ד גילת וא' שטרף), רמת-גן תשל"ח, עמ' 77-85
42. Elman, Y., "The world of the "Saboraim": cultural aspects of post-redactional additions to the Bavli", *Creation and Composition* (ed. J. Rubenstein), Tübingen 2005, pp. 383-415
43. Elman, Y., "Middle Persian culture and Babylonian sages: accommodation and resistance in the shaping of rabbinic legal tradition", *The Cambridge Companion to the Talmud and Rabbinic Literature* (ed. C. Fonrobert and M. Jaffee), Cambridge 2007, pp. 165-197
44. Hauptman, J., "Development of the talmudic sugya by amoraic and post-amoraic amplification of a tannaitic proto-sugya", *HUCA*, 58 (1987), pp. 227-250
45. Hauptman, J., *Development of the Talmudic sugya: relationship between Tannaitic and Amoraic sources*, Lanham 1988
46. Kalmin, R., *The Redaction of the Babylonian Talmud: Amoraic or Saboraic?*, Cincinnati 1989
47. Kalmin, R., "The formation and character of the Babylonian Talmud", *The Cambridge History of Judaism*, IV (2006), pp. 840-876
48. Kalmin, R., "The function and dating of the 'stam' and the writing of history", *Melekheth Mahshevet* (ed. A. Amit and A. Shemesh), Ramat Gan 2011, pp. 31-50
49. Kraemer, D., *The Mind of the Talmud: an intellectual history of the Bavli*, New York 1990

- Moscovitz, L., “The formation and character of the Jerusalem Talmud”, *The Cambridge History of Judaism*, IV (2006), pp. 663-677 .50
- Vidas, M., *Tradition and the Formation of the Talmud*, Princeton 2014 .51